

مسلل: ۱۸۰۹۶

اسفند ۱۴۰۰

ضرورت‌های بازنگری و اصلاح

«قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری»

معاونت پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی

دفتر مطالعات فرهنگی و آموزش

شماره مسلسل: ۱۸۰۹۶

کد موضوعی: ۲۷۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ضرورت‌های بازنگری و اصلاح «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری»

نام دفتر: مطالعات فرهنگی و آموزش

تهیه و تدوین کنندگان: یوسف زراعت‌کیش، موسی بیات

همکاران: مسعود خادمی، سیدحسن حسینی، خالد غفوری، روح‌ا... محمدی،

محمدعلی برکتین، محمدرضا غریبی

مدیر مطالعه: یوسف زراعت‌کیش

ناظر علمی: کمیل قیدرلو

اظهار نظر کننده: یحیی مزروعی ابیانه (دفتر مطالعات حقوقی)

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. تخلف و تقلب در آزمون

۲. آزمون‌های سراسری

۳. پذیرفته‌شدگان دانشگاه‌ها

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۲/۸

به نام خدا

فهرست مطالب

- ۱ چکیده
- ۲ مقدمه
- ۵ نظرات فقهی در خصوص ماده (۱۱).....
- ۷ سایر ایرادات قانون
- ۹ نتیجه گیری و پیشنهاد.....
- ۹ متن طرح: طرح اصلاح موادی از «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون های سراسری».....

ضرورت‌های بازنگری و اصلاح «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری»

چکیده

این گزارش به بررسی ایرادات و تبعات اجرای «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری» مصوب ۱۳۸۴/۰۷/۰۶ پرداخته است. نتایج گزارش حاکی از وجود ابهامات و ایراداتی در قانون است که منجر به برخی تبعات اجتماعی در کشور شده است. مهم‌ترین ایراد ابهام در ماده (۱۱) این قانون است که مقرر کرده در صورتی که بین نمرات و رتبه اکتسابی یک داوطلب و سوابق تحصیلی وی مغایرت‌های غیرمتعارف مشهود و اساسی وجود داشته باشد، از داوطلب از یک یا چند درس عمومی و اختصاصی امتحان مجدد به عمل آید. عدم تعیین بازه زمانی مجاز برای طرح شبهه و برگزاری آزمون مجدد موجب عدم اجرای دقیق قانون و ایجاد مشکلات عدیده برای پذیرفته شدگان شده است. برخی ایرادات دیگر قانون شامل سکوت قانون در خصوص سایر آزمون‌ها مانند آزمون‌های استخدامی، سکوت در خصوص موارد نوین تقلب مانند مدارک الکترونیکی مجعول و ابهامات متعدد در بندهای مختلف در مواد ۳ و ۵ قانون است. با توجه به ایرادات و تبعات شیوه اجرای قانون، پیشنهاد اصلاح قانون داده شده است.

مقدمه

در دهه‌های متوالی به دلیل حجم بسیار زیاد داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزش عالی و پژوهشی و ظرفیت‌های محدود آموزش عالی و به بیان دیگر افزون بودن تقاضا برای آموزش عالی از ظرفیت‌های موجود، سنجش و پذیرش دانشجو براساس آزمون سراسری انجام می‌شود و اهمیت آن به حدی است که آزمون سراسری دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی دولتی و غیردولتی از مهم‌ترین پدیده‌های علمی کشور محسوب می‌شود. البته هرچند در گذشته صرف ورود به دانشگاه محل رقابت شدید داوطلبان بوده است، اما در حال حاضر رقابت تغییر ماهیت داده و برای رشته‌ها و رشته‌محل‌های خاص این رقابت معنادار است. در هر صورت رقابت شدید برای ورود به آموزش عالی موجب شده تعداد معدودی از داوطلبان از روش‌های نامتعارف برای ورود به آموزش عالی کشور و اخذ رتبه‌های بهتر، استفاده کنند. یکی از اقدامات این دسته از داوطلبان انجام تخلف و تقلب در آزمون است که شیوع آن از سال‌های گذشته باعث تصویب «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری» در سال ۱۳۸۴ شد.

یکی از موضوعاتی که پس از پایان یافتن کنکور، مجدداً برخی از داوطلبان و خانواده‌های آنان را درگیر مشکلات روانی و اجتماعی می‌کند، شیوه اجرای «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری» است. هرچند این قانون با هدف تقویت عدالت آموزشی تصویب شده است، اما با گذشت نزدیک به دو دهه از تصویب، ایرادات اجرایی آن روشن شده که در ادامه این گزارش به شرح تبعات این قانون و پیشنهادهای اصلاحی پرداخته می‌شود.

تبعات و ابهامات «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری»

با گذشت نزدیک به دو دهه از تصویب قانون فوق، مشکلات اجرایی و اشکالات این قانون بیشتر نمایان شده است. از جمله اینکه سازمان سنجش آموزش کشور افرادی را (داوطلبان سابق) پس از اعلام نتایج نهایی و قبولی در آزمون و در شرایطی که در حال گذراندن دوره تحصیلات عالی خود هستند، برای شرکت در آزمون مجدد فرا می‌خواند. این افراد ممکن است دانشجویانی باشند که در سال اول، دوم و یا حتی بالاتر تحصیل خود هستند. این افراد بیشتر از رشته‌های پُرمقتضای مانند پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی هستند. دلیل دعوت این افراد به آزمون مجدد، شبهه در نتایج آزمون‌ها به دلیل احتمال انجام تقلب است. برای مثال دانشجویان سال اول یا دوم پزشکی به دلیل شبهات مطرح شده، به آزمون مجدد دعوت می‌شوند که در بیشتر از ۹۵ درصد موارد به محرومیت از ادامه تحصیل این افراد منجر می‌شود. اعتراضات دانشجویان دعوت شده به آزمون مجدد و شکایت آنان به کمیسیون اصل (۹۰) مجلس شورای اسلامی به این رویه سازمان سنجش در اجرای ماده (۱۱)^۱ قانون فوق، شاهی بر این مدعاست. همچنین، رئیس کمیسیون اصل (۹۰) طی نامه‌ای در تاریخ ۱۴۰۰/۰۹/۲۳ به وزیر علوم، تحقیقات و فناوری موارد فوق از جمله ایجاد نارضایتی گسترده در خانواده‌ها و تخفیف شأن علمی سازمان (سنجش آموزش کشور) با این رویکرد را گوشزد کرده و اضافه نموده اجبار دانشجویان به آزمون مجدد پس از سه ترم تحصیلی آن هم به‌صرف احتمال بی‌مستند تقلب هرگز اجرای دقیق قانون و اجرای عدالت نیست.

۱. چنانچه با بررسی‌های فنی و علمی، بین نمرات و رتبه اکتسابی داوطلبی و سوابق تحصیلی وی مغایرت‌های غیرمتعارف مشهود و اساسی از قبیل عدم تطابق معدل دیپلم و دوره پیش دانشگاهی با نمره و رتبه اکتسابی در آزمون وجود داشته باشد، با تایید هیأت‌های بدوی رسیدگی به تخلفات در آزمون‌ها از داوطلب از یک یا چند درس عمومی و اختصاصی امتحان مجدد به عمل می‌آید. تعیین وضعیت نهایی آزمون این داوطلب، براساس نتایج حاصل از امتحان مجدد بر عهده هیأت‌های بدوی می‌باشد.

این اقدام سازمان سنجش آموزش کشور مبتنی بر ماده (۱۱) این قانون که مقرر کرده است در صورتی که بین نمرات و رتبه اکتسابی یک داوطلب و سوابق تحصیلی وی مغایرت‌های غیرمتعارف مشهود و اساسی وجود داشته باشد، از داوطلب از یک یا چند درس عمومی و اختصاصی امتحان مجدد به عمل آید. در ادامه این ماده آمده است: «تعیین وضعیت نهایی آزمون این داوطلب، براساس نتایج حاصل از امتحان مجدد برعهده هیئت‌های بدوی می‌باشد». اعمال قانون موجب ایجاد فشارهای روانی مضاعف و شدید بر این دسته از دانشجویان و خانواده‌های آنان می‌شود و حرمت و آبروی آنها نیز در معرض خطر قرار می‌گیرد. همچنین، تبعات این اقدام گاهی به اعتراضات اجتماعی ختم می‌شود. ازسوی دیگر این اقدام سبب ائتلاف بودجه عمومی دولت نیز می‌شود، زیرا منابع قابل توجه دولتی صرف هزینه تحصیل این افراد می‌شود.

در خصوص شیوه اجرای این قانون نکات ذیل حائز اهمیت است:

۱. اولین نکته ابهام در ماده (۱۱) قانون در مورد عدم تعیین بازه زمانی برای رسیدگی

به شبهات موضوع این ماده است که پیامدهای زیانباری را برای این دسته از پذیرفته‌شدگان در بردارد.

۲. کاربرد و استفاده از مفهوم شبهه در این ماده و در عرف و قانون نشان از عدم

قطعیت دارد. لذا در شرایط فقدان قطعیت، طولانی بودن مهلت اعلام شبهه، پذیرفته‌شدگان را در معرض چالش و استرس مداوم ناشی از احتمال تشکیک در نتیجه آزمون خود قرار می‌دهد. این رویکرد با روح قانون و اجرای عدالت سازگاری ندارد.

بنابراین، قانون باید به‌گونه‌ای اصلاح شود که:

اگر در نتایج آزمون یک داوطلب مغایرت‌های غیرعادی و مشابه موارد مطروحه در این قانون نظیر «مغایرت‌های غیرمعارف مشهود و اساسی از قبیل عدم تطابق معدل دیپلم و دوره پیش‌دانشگاهی با نمره و رتبه اکتسابی در آزمون» وجود داشته باشد و نسبت به انجام تخلف در آزمون تردید جدی وجود داشته باشد؛ سازمان سنجش و هیئت‌های بدوی مکلف شوند کلیه اقدامات لازم جهت رسیدگی به مغایرت‌های مشخص شده (شامل انجام آزمون مجدد و بررسی هیئت بدوی) را در بازه زمانی مشخص و تا قبل از اعلام نتیجه نهایی آزمون به انجام رسانند.

نظرات فقهی در خصوص ماده (۱۱)

طبیعتاً یکی از راه‌های احراز صلاحیت، تحقیق و تفحص است که در فقه نیز موارد متعددی از این قبیل وجود دارد که ابهامات موجود براساس استنباط و تبیین توسط خود شخص یا به واسطه اقامه بینه و دلیل توسط دیگران روشن می‌شود. بنابراین می‌توان سؤال را این‌گونه مطرح نمود که:

آیا حاکمیت برای احراز صلاحیت افراد در یک جایگاه خاص می‌تواند از روش‌های متعدد استفاده نماید؟

طبیعتاً پاسخ به این سؤال مثبت است. زیرا آزمون طریق و راهی است برای احراز صلاحیت افراد و فی‌نفسه خود موضوعیتی ندارد. از آنجا که طبق ضوابط استنباط فقهی زمانی که اشتغال ذمه یقینی وجود داشته باشد براءت یقینی لازم دارد حاکمیت موظف است برای اختصاص جایگاه و امکانات به افراد حتماً صلاحیت‌ها را به‌دقت بررسی نماید تا براءت ذمه یقینی برای حاکمیت - جهت ایفای نقش خود در امانت‌سپاری به افراد واجد

شرایط - حاصل شود. بنابراین حاکمیت می‌تواند از راه‌های متعدد و با استفاده از تجمیع قرائن صلاحیت افراد را تشخیص دهد و براساس صلاحیت‌های افراد تصمیمات مقتضی گرفته شود. اما در کنار این پاسخ باید به جهات دیگری نیز توجه نمود:

الف) برگزاری هر آزمون یا راه سنجی دیگری نباید مستقیم یا غیرمستقیم اتهام یا حتی اشعار به تخلف یا تقلب افراد در آزمون قبلی داشته باشد. به بیان دیگر اختلاف سوابق گذشته با امتیازات اخذ شده هیچ دلیل و نشانه‌ای بر تقلب و تخلف نیست و براساس مبانی فقهی اصل بر صحت فعل مسلمین است. در صورتی که شخص یا دستگاهی بخواهد تقلب یا تخلف را به افراد نسبت دهد باید بینه و دلیل کافی داشته باشد و صرف وجود احتمال کفایت نمی‌کند.

ب) هرگونه شرط گذاشتن برای مراحل احراز صلاحیت باید از قبل به داوطلبین اطلاع داده شده باشد. بنابراین اگر برگزاری امتحان مجدد از ابتدا جزء شرایط و ضوابط برای داوطلبین اعلام نشده باشد نمی‌توان از این راه اختبار نمود. به بیان دیگر حاکمیت (اعم از سازمان سنجش و دانشگاه‌ها و سایر مؤسسات آموزش عالی) نمی‌تواند از ابتدا برای قبولی در دانشگاه فقط و فقط شرط قبولی در آزمون را قرار دهد و بعد از برگزاری آزمون شرط قبلی را نقض و شروط دیگری را به آن اضافه نماید.

ج) در متن قانون آمده است: «تعیین وضعیت نهایی آزمون این داوطلب، براساس نتایج حاصل از امتحان مجدد برعهده هیئت‌های بدوی می‌باشد». با توجه به قاعده تناسب حکم و موضوع تعیین وضعیت نهایی و احکام صادره توسط این هیئت برای داوطلب باید متناسب با میزان تفاوت‌های بین سوابق و نمره آزمون باشد. چراکه تفاوت و مغایرت بین سابقه آموزشی و نمره آزمون محور تصمیم به آزمون مجدد است.

بنابراین برگزاری آزمون مجدد با رعایت شروط سه گانه فوق اشکالی ندارد. همان طور که مشاهده می شود از نظر فقهی اختلاف سوابق گذشته با امتیازات اخذ شده هیچ دلیل و نشانه ای بر تقلب و تخلف نیست و براساس مبانی فقهی اصل بر صحت فعل مسلمین است. همچنین، برگزاری امتحان مجدد از داوطلبان باید دارای حداقل سه شرط باشد: ۱. برگزاری هر آزمون یا راه سنجه دیگری نباید مستقیم یا غیرمستقیم اتهام یا حتی اشعار به تخلف یا تقلب افراد در آزمون قبلی داشته باشد. ۲. هرگونه شرط گذاشتن برای مراحل احراز صلاحیت باید از قبل به داوطلبین اطلاع داده شده باشد. ۳. با توجه به قاعده تناسب حکم و موضوع، تعیین وضعیت نهایی و احکام صادره توسط این هیئت برای داوطلب باید متناسب با میزان تفاوتها باشد. زیرا محور تصمیم به آزمون مجدد تفاوت و مغایرت بین سابقه آموزشی و نمره آزمون است، لذا به اقتضای این قاعده در بررسی و صدور حکم لازم است میزان تفاوت محور باشد و متناسب با آن حکم به قبولی یا عدم قبولی فرد شود. یعنی میزان تغایر در صدور حکم باید مؤثر باشد.

سایر ایرادات قانون

علاوه بر ایرادات فوق در برخی مواد و بندهای دیگر این قانون، ابهامات و ایراداتی وجود دارد که اجرا و اعمال صحیح قانون را با اشکال مواجه می کند از قبیل:

۱. سکوت قانون در خصوص سایر آزمونها مانند آزمونهای استخدامی در ماده (۱): باید توجه داشت آزمونهای سراسری فقط آزمونهای ورودی دانشگاهها نیستند و آزمونهایی از قبیل آزمونهای استخدامی، آزمون وکالت و غیره به صورت سراسری برگزار

می‌شوند. این ماده به گونه‌ای نوشته شده که تسری آن به انواع دیگر آزمون‌های سراسری محل ابهام است.

۲. در بند «۲»^۱ ماده (۳) مسئول اجرایی آزمون‌های دستگاه، مبهم است. توضیح اینکه در خصوص وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان دستگاه ذی‌ربط، بندهای «۱» و «۲» اشاره به رئیس سازمان سنجش دارند که منطقیاً صحیح نیست. بنابراین، بند «۲» باید اشاره به مسئول دیگری داشته باشد که در قانون به صورت شفاف بیان شود.

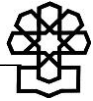
۳. ردیف ۲۱ بند «ب» ماده (۵) در خصوص بارگذاری مدارک الکترونیکی مجعول سکوت کرده است. باید توجه داشت ثبت نام همه آزمون‌ها الکترونیکی و در پایگاه‌های تخصصی آزمون‌ها انجام می‌شود. بنابراین، قانون باید در خصوص بارگذاری مدارک الکترونیکی مجعول تکلیف مجریان را به روشنی تعیین کند.

۴. در ردیف ۲ بند «ب» ماده (۵) واژه تبانی مشخص نیست که آیا فقط به داوطلب اشاره می‌کند یا سایر افرادی که داوطلب نیستند و خارج از حوزه امتحانی مشغول به تخلف هستند را نیز در برمی‌گیرد.

۵. در بندهای «د»، «ه» و «و» ماده (۵) روشن نیست آیا صرفاً منظور این بندها افراد غیرداوطلب است یا شامل شخص داوطلبان هم می‌شود؟

۱. مسئول اجرایی آزمون‌های دستگاه ذی‌ربط.

۲. ارائه مدرک یا گواهی مجعول یا تصویر گواهی مجعول برای شرکت در آزمون.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با توجه به ایرادات اجرایی متعدد «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری»، تبعات روانی - اجتماعی، ابهام در خصوص ماده (۱۱)، سکوت درباره سایر آزمون‌ها و عدم سازگاری با روح قانون و اجرای عدالت، پیشنهاد اصلاح «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری» به ترتیب زیر داده می‌شود.

متن طرح: طرح اصلاح موادی از «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری»

ماده (۱)

ماده (۱) «قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون‌های سراسری» به صورت زیر اصلاح می‌شود:

ماده (۱) - منظور از «آزمون سراسری» در این قانون عبارت است از کلیه آزمون‌هایی که جنبه ملی و همگانی دارد و توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی یا وزارت آموزش و پرورش یا دانشگاه آزاد اسلامی یا سایر دستگاه‌های مصرح در ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری برگزار می‌گردد، از قبیل آزمون ورودی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور و آزمون‌های استخدامی.

ماده (۲)

بند «۲» ماده (۳) این قانون به صورت زیر اصلاح می‌شود:

بند «۲» - مسئول اجرایی آزمون‌های مرکز، سازمان یا واحد متخصص سنجش و پذیرش که از طرف دستگاه‌های موضوع ماده (۱) آزمون را برگزار می‌کنند.

ماده (۳)

ردیف ۱ بند «ب» ماده (۵) این قانون به صورت زیر اصلاح می‌شود:
۱. ارائه یا بارگذاری مدرک یا گواهی مجعول یا تصویر گواهی مجعول اعم از الکترونیکی و فیزیکی برای شرکت در آزمون

ماده (۴)

ردیف ۲ بند «ب» ماده (۵) این قانون به صورت زیر اصلاح می‌شود:
۲. تبانی هر شخصی با داوطلبان یا افراد خارج از حوزه امتحانی یا دست‌اندرکاران آزمون از قبیل عوامل اجرایی و طراحان سؤال برای تخلف در آزمون

ماده (۵)

بندهای «د»، «ه» و «و» ماده (۵) این قانون به صورت زیر اصلاح می‌شود:
بند «د» - کمک هر شخصی به داوطلب خارج از ضوابط برگزاری آزمون جهت پاسخ به سؤالات
بند «ه» - دسترسی غیرمجاز هر شخصی به اطلاعات مربوط به داوطلبان یا استفاده غیرمجاز از آنها

بند «و» - هرگونه تغییر غیرمجاز سؤالات، اوراق و پاسخنامه‌های داوطلبان یا سایر مدارک و دفاتر مربوط به آزمون توسط هر شخصی

ماده (۶)

ماده (۱۱) این قانون به صورت زیر اصلاح می‌شود:

ماده (۱۱) - چنانچه با بررسی‌های فنی و علمی، بین نمرات و رتبه اکتسابی داوطلبی و سوابق تحصیلی وی مغایرت‌های غیرمتعارف مشهود و اساسی از قبیل عدم تطابق معدل دیپلم و دوره پیش‌دانشگاهی با نمره و رتبه اکتسابی در آزمون و هم‌زمان مشابهت در پاسخ‌های غلط داوطلب فوق با سایر داوطلبان وجود داشته باشد، با تأیید هیئت‌های بدوی رسیدگی به تخلفات در آزمون‌ها از داوطلب از یک یا چند درس عمومی و اختصاصی امتحان مجدد به عمل می‌آید. تعیین وضعیت نهایی آزمون این داوطلب، براساس نتایج حاصل از امتحان مجدد برعهده هیئت‌های بدوی می‌باشد. نتایج بررسی‌های موضوع این ماده حداکثر قبل از اعلام نتایج نهایی آن آزمون باید مشخص شود.